

Ірина РАДЕЦЬКА,
кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту освіти ВПШО;
Ігор ОСТАПІВСЬКИЙ,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту освіти ВПШО

Стилi креативного мислення та їх роль у професійній діяльності керівника закладу освіти

Розкрито сутність процесу мислення. Визначено ознаки класифікації різних типів мислення. Детально охарактеризовано кожний стиль мислення за ознаками. Виявлено переваги та обмеження стилів мислення. Окреслено ключові ролі кожного стилю мислення керівника закладу освіти в його професійній діяльності.

Ключові слова: мислення, стиль мислення, стандартне мислення, креативне мислення, творче мислення, керівник закладу освіти.

Radetska Iryna, Ostapivskyi Ihor. Styles of Creative Thinking and Their Role in the Professional Activity of the Head of an Educational Institution.

The essence of the thinking process is revealed. The characteristics of the classification of different types of thinking are determined. Each thinking style is characterized in detail by characteristics. The advantages and limitations of thinking styles are identified. The key roles of each thinking style of the head of an educational institution in his professional activities are outlined.

Keywords: thinking, thinking style, standard thinking, creative thinking, creative thinking, head of an educational institution.

Постановка проблеми. Нині важливо, щоб керівники закладів освіти уміли адаптуватися до різних робочих та управлінських ситуацій, формувати команди з різноманітними типами мислення залежно від завдань у сфері освіти. Комбінування різних типів мислення може збагачувати командний процес і допомагати досягти більш ефективних результатів.

Типологія мислення керівника є цінним інструментом для організації і проведення ним дослідницької діяльності, а також для управлінської практики. Для дослідницької діяльності формування творчих груп, що поєднують різні типи мислення, може привести до більш інноваційних результатів. Компліментарність типологічних характеристик учасників творчої групи може сприяти різнобічному підходу до вирішення проблем і виявленню неочікуваних рішень.

Для керівника закладу освіти знання своїх типологічних характеристик допоможе зрозуміти як свої сильні, так і слабкі сторони мислення. Це дозволить йому краще використовувати власні інтелектуальні здібності та знаходити оптимальні рішення у професійній діяльності. Підказки, що надає типологія творчого мислення, також можуть використовуватися керівником для розвитку своїх здібностей в області мислення. Це може включати

програми освіти, тренінги та розвиток навичок, спрямованих на покращення творчого мислення.

Метою нашого дослідження є вивчення типології стилів мислення та встановлення ролі креативного мислення у професійній діяльності керівника закладу освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтелектуальна активність та творча діяльність є значимими в закладі освіти, оскільки допомагають розв'язувати проблеми розвитку й інновацій в освітньому процесі. Д. Б. Богоявленська, І. Т. Кучерявий, С. Литвиненко, М. А. Резнік, В. В. Козинець, А. Терещук, Р. В. Ткач та інші звертають увагу на важливість інтелектуальної активності та стилів творчого мислення. Один із методів, який пропонувала Д. Богоявленська, – це «криве поле», в якому виділяються три підходи до інтелектуальної активності: стимульовально-продуктивний, евристичний та креативний [4].

Т. Б. Семенчук, С. М. Боняр, Є. Л. Осипова акцентують увагу на вивченні сучасних концепцій організаційної креативності та на конкретних аспектах управління нею. Вони досліджують створення організаційних структур, що сприяють розвитку креативно-інноваційного потенціалу працівників, використання методів для стимулювання творчого мислення, створення системи управління знаннями,

а також упровадження нових підходів у професійну підготовку [3].

Розвиток інтелектуальної активності та креативності, а також комбінування різних стилів мислення допомагає керівникам закладів освіти ефективно вирішувати педагогічні проблеми і досягати успіху в сучасних умовах управління.

Виклад основного матеріалу. Під мисленням розуміють поняття активного процесу відображення дійсності у свідомості кожної людини, що залежить від її знань, звичок й навичок, інтуїції та визначає її поведінку в конкретних ситуаціях.

Нині креативність стає найбільш значимим фактором у сфері освіти, що впливає на створення нових освітніх продуктів, оскільки вона здатна реалізовувати задуми в процесі творчої праці. І хоча креативність нематеріальна, вона завдяки новим оригінальним ідеям без особливих додаткових витрат праці та капіталу дозволяє підвищити якість освітніх процесів. Крім того, ця здатність людини становить необмежені ресурси.

Типологія мислення має широкі можливості застосування в дослідницькій та управлінській діяльності, допомагаючи забезпечити ефективне розв'язання завдань і розвиток індивідуальних творчих здібностей. На рис. 1 подано ознаки, за якими класифікують різні стилі мислення керівника закладу освіти.

Вважаємо, що процеси креативного мислення керівника та колективу закладу освіти можна розглядати як процеси тісного взаємозв'язку інновацій та інтелекту, в результаті чого створюється креативний продукт (ідеї унікальних досягнень, погляди, винаходи та ін. в освіті, мистецтві, науці, культурі), який одночасно є нематеріальним, якому надається правовий захист як об'єкту інтелектуальної власності (авторське право на твір, патент на винахід, промисловий зразок) і може виступати предметом економічних відносин.

Спробуємо дати відповідь на такі питання: «Творче та креативне мислення – це поняття тотожні чи ідентичні?» та «Яка якість особистості ширша – творчість чи креативність?»

Творчість, визначена латинським терміном «creatio», – це новий та сучасний термін, що відображає «творчі здібності індивіда, що виявляються у здатності генерувати абсолютно нові ідеї, а також виступають як окремий елемент обдарованості». Креативність завжди була основним джерелом прогресу та розвитку суспільства [3, с. 243].

О. В. Ребрій розрізняє такі основні відмінності між творчістю та креативністю:

1. Творчість – це процес, який може бути застосований у різних сферах діяльності, але водночас може бути відсутнім в інших видах, де його застосування не потрібне. Творчість людини може проявлятися тільки у конкретному виді діяльності, в якому вона має спеціальні здібності (наприклад, науковій, художній, конструкторсько-технічній). Оволодіння творчими навичками в одній сфері діяльності не гарантує їх автоматичного застосування в інших.

2. Креативність – це якість, що базується на розвитку вищих психічних функцій людини та виражається в здатності генерувати нові ідеї, незвичайні рішення і творчі підходи до вирішення завдань. Вона може виявлятися в різних сферах життя і діяльності людини, а її розвиток допомагає покращити процес творчої діяльності в будь-якій області [1].

Отже, творчість ґрунтується на природних задатках і може бути залучена в обмеженому контексті, тоді як креативність – є ширшою якістю, що формується під впливом соціальних умов і може виявлятися в будь-якій сфері діяльності, де людина проявляє свою особистість [3, с. 244].

Творчий процес складається з трьох основних фаз – підготовчої, пошукової та виконавчої, базується на неусвідомлених і підсвідомих психічних процесах. Кожна фаза спрямована на різні психічні процеси і має свої «продукти», а здатність до кожної фази може бути виражена у людини по-різному [5].

За **стилями креативного мислення** можна виділити:

– *інтуїтивний стиль*, який спирається на інтуїцію і внутрішні переживання;

– *новаторський стиль*, який стимулює створення нових ідей і рішень;

– *образний стиль*, який використовує образи і візуалізацію для виявлення нових підходів.

Кожен з них має свої особливості й сильні сторони, які можуть бути корисними в різних сферах діяльності:

– *Інтуїтивний тип мислення* характеризується здатністю керівників працювати швидко, спираючись на свій досвід та здоровий глузд. Вони фокусуються на досягненнях і результаті, шукають практичні рішення та пристосовуються до реальних умов. Інтуїтивний стиль корисний для керівників-лідерів, які повинні швидко реагувати на ситуації і приймати важливі рішення.

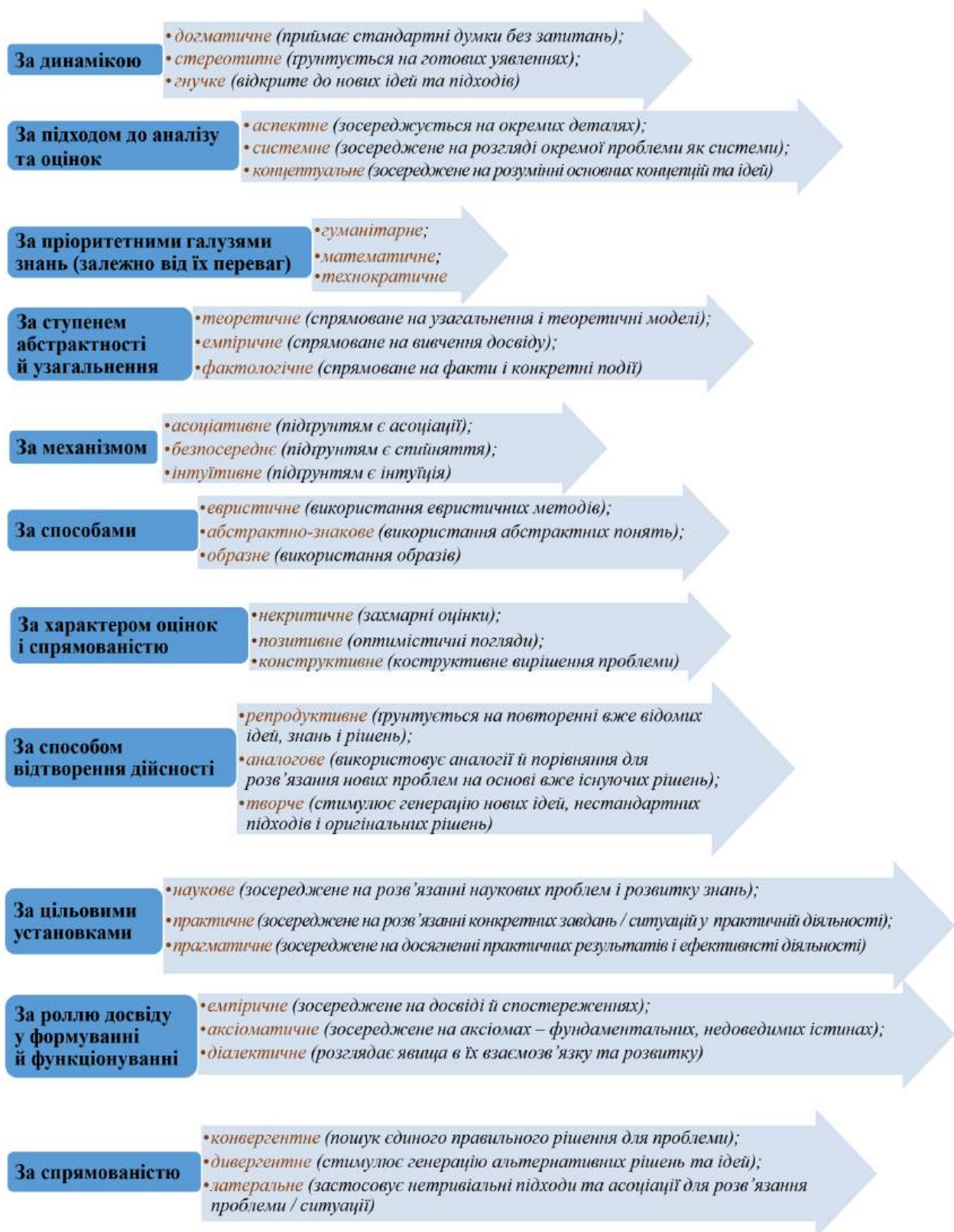

Рисунок 1. Типологія стилів мислення керівника за ознаками

– *Новаторський тип мислення* характеризується творчим та допитливим підходом до розв'язання проблем. Керівники з таким стилем шукають нетрадиційні рішення, експериментують та аналізують результати.

– *Образний тип мислення* відзначається здатністю до створення візуальних образів та проникливим підходом до розв'язання проблем. Керівники з таким стилем часто висловлюють свої ідеї та концепції за допомогою образів, метафор і творчих виразів. Вони можуть бути ефективними лідерами, оскільки їхні ідеї виразні та непересічні [3, с. 247].

Кожен стиль мислення має свої переваги й обмеження, і їхнє використання залежить від контексту та типу завдання. Успішний керівник закладу освіти повинен розвивати і сприяти різним стилям мислення у колективі, стимулюючи творчість, інновації та ефективне вирішення проблем. Таке різноманіття може допомогти забезпечити більш комплексний і цілісний підхід до професійної діяльності та досягнення успіху.

Творче мислення можна класифікувати за різними стилями:

– *Кінетичний стиль* акцентує увагу на діяльності та практичних аспектах. Керівники з таким стилем мислення готові швидко діяти та експериментувати, у процесі мислення можуть пробувати різні підходи й розв'язання, перевіряти їх на практиці.

– *Візуальний стиль* орієнтований на сприймання і створення образів. Керівники з цим стилем мислення можуть легко уявити ситуацію або об'єкт. Розвинена уява допомагає їм розв'язувати проблеми та знаходити нові ідеї.

– *Вербальний стиль* характеризується сильним впливом словесного мислення. Керівники здатні виражати свої думки та ідеї чітко й аргументовано, часто вдаються до вивчення літератури та використовують словесні засоби для знаходження нових підходів [3, с. 247–248].

Додатковим стилем мислення та підходом до вирішення проблеми, що доповнює вказані базові стилі креативного мислення, є *надихаючий тип*, який описує особистості, що вірять у позитивну зміну, готові діяти, щоб подолати соціальні проблеми та допомогти іншим. Цей стиль характеризується мрійливістю, самопожертвою і спрямований на досягнення високих цілей. Він часто зустрічається у керівників-лідерів, педагогів та творчих особистостей.

Візуалісти розуміють ідеї краще через зорове сприйняття, вербалісти сприймають інформацію переважно за допомогою мови, а кінестетики – через фізичні відчуття. Це може створювати комунікаційні бар'єри, але в той же час допомагає збагатити різноманітність ідей і підходів до проблеми.

Також виокремлюють такі стилі творчого підходу до вирішення проблеми: генеруючий, концептуальний, оптимістичний, виконавчий, які значно доповнюють процес роботи над проблемою. Кожен з цих стилів мислення має свої переваги й недоліки, і важливо вміти комбінувати їх відповідно до потреб і вимог ситуації.

За допомогою *генеруючого стилю* мислення керівник закладу освіти здатний збирати інформацію з різних джерел, активно сприймати дійсність, аналізувати її та генерувати різні варіанти рішень. Цей стиль допомагає виявляти основні проблеми і знайти шляхи їх вирішення.

Концептуальний стиль орієнтований на абстрактне мислення і сприяє розгляду багатьох варіантів. Він використовує творчий потенціал керівників і дозволяє розвивати ідеї та концепції з метою досягнення істини.

Оптимістичний стиль мислення допомагає керівникам знайти найбільш оптимальне й ефективне рішення. Він характеризується ретельним аналізом, плануванням і зосередженням на деталях, а також пошуком єдиного і кращого варіанту.

Виконавчий стиль мислення спрямований на практичну реалізацію рішень і результатів. Керівники, яким притаманний цей стиль, зосереджені на практичному досвіді, перевіряють і втілюють ідеї в дії, фокусуючись на конкретних результатах.

Суттєва відмінність між стандартним (логічним) та латеральним мисленням полягає у підході до розв'язання проблем / ситуацій і генерації ідей.

Стандартне мислення (логічне) є: вибіркоким та аналітичним; розвивається поступально; вимагає правильності кожного кроку в процесі розв'язання; виходить з існування одного правильного погляду на проблему; використовує інструменти заперечення для блокування неправильних шляхів.

Латеральне мислення є: творчим та провокативним; може робити стрибки, відхиляючись від стандартних шляхів; не обов'язково вимагає правильності кожного кроку; розглядає будь-який погляд на проблему лише як один із багатьох

можливих; не потребує використання заперечення, вітає випадкові сторонні ідеї [3, с. 249].

Поняття «латеральне мислення» ввів у 1967 р. Едвард де Боно для позначення нестандартного креативного мислення. Такий стиль дає змогу висувати конкретні нові пропозиції, нетрадиційні погляди на речі та події. Для оволодіння латеральним мисленням необхідно: по-перше, бути оптимістом; по-друге, мати здатність змінювати моделі поведінки та стереотипи мислення, набуті протягом життя.

Реалізується латеральне мислення через такі прийоми: «по» (розгляд об'єкта з іншого боку звичних суджень); «шкереберть» (розгляд проблеми навпаки); використання випадкових підказок (взявши за вихідну точку випадкове слово та пов'язавши його з проблемою) [2, с. 23].

Латеральне мислення легко змінює категорії, класифікації та ярлики, також розглядає об'єкти з різних боків і класифікує їх по-різному. Рухається найменш вірогідним шляхом, що сприяє появі нових ідей та підходів. Це мислення пов'язане зі старими зразками (інсайту), а саме на їх основі розробляються нові з творчими підходами.

Відмінність між стандартним і латеральним мисленням полягає в тому, що латеральне підвищує вірогідність виникнення творчих ідей та нетривіальних рішень. З огляду на це, воно вважається важливим інструментом для стимулювання креативності, генерації нових ідей і вирішення нестандартних педагогічних проблем / ситуацій.

Мислення формується і розвивається протягом усього життя людини. Воно залежить від індивідуальних особливостей, таких як досвід, знання, характер, освіта, але також може бути змінене і покращене під впливом навчання, самовдосконалення та тренінгів.

Особливо важливо для керівника розвивати своє творче мислення, оскільки в процесі управлінської діяльності часто з'являються нетривіальні завдання і проблеми, для яких потрібно шукати інноваційні рішення та нестандартні підходи.

На нашу думку, характеристики мислення можуть впливати на ефективність роботи колективу закладу освіти. Коли педагогічні працівники мають сумісні типи мислення, вони здатні легше спілкуватися та взаємодіяти, швидше знаходити спільні рішення і досягати поставлених цілей. Наприклад, колективи з гнучким і творчим мисленням ефективні у процесі розробки нових стратегій та інноваційних рішень. Здатність глибоко аналізувати проблеми та знаходити нетрадиційні підходи допомагає таким колективам досягати успіху в умовах невизначеності й ризику.

З іншої сторони, коли виникають невідкладні поточні проблеми, колективи з прагматичним та безпосереднім мисленням можуть діяти швидше й ефективніше. Їх зосередженість на конкретних діях, деталях та оперативність дозволяють швидше ухвалювати рішення, вирішувати поточні проблеми / ситуації.

З огляду на викладене вище, ми дійшли **висновку**, що кожний керівник закладу освіти повинен бути здатним розпізнати різні стилі мислення і підходи у колективі, щоб сприяти їх взаємодії та забезпечити комплексне й творче розв'язання педагогічних проблем / ситуацій. Розуміння і розвиток різних стилів мислення може допомогти керівникові та колективу закладу освіти працювати більш ефективно й досягати успіху в різних аспектах діяльності. Окрім того, подальше врахування загальних типів мислення і стилів креативного мислення своїх підлеглих керівником, а також використання прийомів активізації латерального мислення є передумовами ефективного управління мотивацією творчого розвитку колективу закладу освіти.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в детальному вивченні креативних ролей у професійній діяльності керівника закладу освіти, зокрема розгляд сучасних технологій генерування та реалізації нових ідей, принципів і методів стимулювання інноваційних креативних колективів, способів діагностики результатів їх діяльності.

Використані джерела

1. Прокопенко Н. С., Гудзь О. Є., Харковина О. Г. Розвиток інтелектуального капіталу : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2018. 180 с.
2. Радецька І. В. Креативний менеджмент в системі управління закладом освіти : метод. рек. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. 52 с.
3. Семенчук Т. Б., Боняр С. М., Осипова Є. Л. та ін. Менеджмент креативних індустрій : навч. посіб. Київ : ДУІТ, 2024. 330 с.
4. Edvinsson L., Malone M. Kapitał intelektualny. Warszawa : PWN – Difin, 2002. 139 s.
5. Freeman C. The economics of industrial innovation. London : Campus Verlag, 1982. 448 p.